

Galen Strawson

University of Reading, Department of Philosophy, UK-Reading RG6 6AA
gstrawson@mac.com

Stvarna intencionalnost 2

Zašto intencionalnost stvara svijest?¹

Sažetak

Intencionalnost je esencijalno mentalni, esencijalno zgodimični, te esencijalno iskustveni (svjesni) fenomen. Svaki pokušaj karakteriziranja intencionalnosti koji je izdvaja iz svjesnog iskustva suočuje se s dva nesavladiva problema. Prvo, obvezno je priznati da gotovo sve (ako ne i sve) ima intencionalnost – sve do subatomske čestice. Drugo, ima za posljedicu da sve što ima intencionalnost, ima je puno previše – možda beskonačno mnogo. Ključ zadovoljava juće i istinski naturalističke teorije intencionalnosti jest (1) realistička koncepcija naturalizma i (2) ispravno razvijeno razumijevanje fenomena spoznajnog iskustva.

Ključne riječi

intencionalnost, svijest, fizikalizam, naturalizam, spoznajno iskustvo

1. »Intencionalnost«, »Iskustvo«, »Fizikalizam« i »Naturalizam«

Moja tema je konkretna intencionalnost, intencionalnost koju smatramo realnom, konkretnom pojavom fizikalnog svijeta, nečim što se može s pravom pripisati (stanjima ili događajima u) konkretnim entitetima poput nas samih ili pasa. Mene ne zanima intencionalnost u smislu svojstva entiteta poput tvrdnji.²

Budući da me zanima samo konkretna intencionalnost u ovome smislu, ja ću je jednostavno zvati »intencionalnošću«. Moje pitanje glasi:

[1] Što je intencionalnost? Što je razlog njezina postojanja?

Smatram to izravnim metafizičkim pitanjem.

Nakana mi je *pretpostaviti* kako svjesna iskustvena stanja mogu posjedovati, i zaista posjeduju, intencionalnost u najpunijem mogućem smislu, te *dokazati* kako sva intencionalnost uključuje svijest, ili svjesno iskustvo, ili iskustvo, koji god vam termin odgovara.³ Upotrebljavat ću termine »iskustvo« (u

¹ Ovaj je članak temeljita preradba Strawsona, 2004, koje sam se morao prihvatiti prije nego što je bio završen. Kao i prije, zahvalan sam Fioni MacPherson, Michelleu Montagueu i Danu Zahaviju, kao i sudionicima NEH Ljetnog seminara o »svijesti« i »intencionalnosti« iz 2002., na kojem sam započeo ovaj članak. Posebice zahvaljujem Davidu Pittu na njegovim komentarima izvorno objavljene verzije, koji su doveli do nekih poboljšanja u ovoj inačici.

² Tvrdnje su »apstraktni« entiteti, tako da u ovom članku »konkretni« znači »ne apstraktan«.

³ Slijedi da nijedno dispozicionalno stanje ne može biti intencionalnom pojavom, premda ih standardno smatramo paradigmatičkim slučajem intencionalnosti. Kratko obrađujem ovaj problem na kraju članka, zapažajući kako je osnovna stvar u metafizici to da dispozicionalna stanja ne mogu biti intencionalnim entitetima. Glede daljnje rasprave vidi Strawson, 2005: 45–46, 57–64.

smislu skupnog termina), te »iskustvene pojave«. Koristit ću ih tako da se odnose specifično i samo na *iskustveno kvalitativno* obilježje svjesnih mentalnih pojava: na pojavu iskustvenog *što-jest-sličnost*, čiju narav jasno i točno razumiju svi u svijetu osim nekolicine filozofa.⁴

Pretpostavljam da su fizikalizam i naturalizam istiniti, ali nisu još preplavili zemlju (za razliku od mnogih koji se nazivaju »fizikalistima« ili »naturalistima«), pa sam ja tako odmah realist glede iskustva.⁵

2. »Intencionalnost«, »Zaokupljenost«

Što je intencionalnost? Što je razlog njezina postojanja? Razmotrimo, prvo, dobro poznatu razliku između *neizvedene* (»izvorne«, »intrinzične«) i *izvedene* intencionalnosti. Paradigmatski slučajevi neizvedene intencionalnosti jesu svjesna ili iskustvena stanja. Paradigmatski slučajevi izvedene intencionalnosti (koja je, naravno, izvedena iz neizvedene) jesu stvari poput knjiga, prometnih znakova, slika, kompjutera, programiranih robota i sličnoga. Dennett i njegovi pristaše odbacuju ovu razliku, zato što ona ne pridonosi bitno njihovu gledištu,⁶ ali to u ovom kontekstu ne traži nikakva pitanja, te ću održivost te razlike uzeti zdravo za gotovo – upravo zato kako bih ostavio po strani sve pojave izvedene intencionalnosti; one nisu ni od kakve veće filozofske važnosti.

Mnogi ljudi poistovjećuju intencionalnost sa zaokupljenošću, te se razlika izvedeno/neizvedeno primjenjuje kako na zaokupljenost tako i na intencionalnost, no ja ću sada razlikovati te dvije stvari.⁷ Prihvaćam naravno da intencionalnost (I) stvara zaokupljenost (A):

[I → A]

ali poričem da zaokupljenost stvara intencionalnost:

[A → I].

Knjige, filmovi, slike i tome slično svakako se tiču stvari, ali to sigurno ne uključuje *intencionalnost* u mojem smislu. Smatram da je ova terminološka odlučnost korisna, a nadam se i vi.

Ima izobilje zaokupljenosti u svijetu, ali kudikamo manje intencionalnosti; sva intencionalnost uključuje zaokupljenost, dočim sva zaokupljenost ne uključuje intencionalnost. Prirodno, dakle, pitanje jest:

[2] Čemu zaokupljenost treba biti nalik da bi bila ili uključila intencionalnost?

a prvi je dio odgovora neposredan: *samo neizvedena zaokupljenost može se kvalificirati kao genuina intencionalnost.*

To potiče pitanje nije li neizvedena zaokupljenost ne samo nužna nego i dostatna za intencionalnost. Ovo opet zatim potiče pitanje:

[3] Kakve vrste neizvedene zaokupljenosti postoje?

Znamo da postoji *iskustvena* neizvedena zaokupljenost, budući da paradigmom genuine intencionalnosti ostaje iskustvena neizvedena intencionalnost, koja stvara iskustvenu neizvedenu zaokupljenost, tako da se sad pitamo postoji li također *ne-iskustvena* neizvedena zaokupljenost. Ili, da to kažemo malo drukčije,

[4] Može li postojati *neizvedena zaokupljenost u ne-iskustvenom svijetu* – UNA ukratko?⁸

Mislim da je to ključno pitanje u kontekstu tekuće rasprave.

Mnogi drže da je odgovor na [4] potvrđan: UNA može postojati i zaista postoji. Blato može, primjerice, odražavati San Vitale, te u tom smislu izvorno sadržavati ili konstituirati predodžbu San Vitalea. Ogledalo može odražavati tvoju sliku, tako da je prirodno kazati kako se ravno pred tobom nalazi tvoja predodžba. Neki su sretni što mogu reći da neka od stanja fototropičkih pčela reprezentiraju svjetlo, ili barem predstavljaju neke prilike za ponašanje,⁹ čak i ako su pčele bez iskustva. Možda možemo također reći da otisak prstiju na ovoj gitari posjeduje zaokupljenost; on zacijelo pruža informaciju koja te jedinstveno identificira. Mnogi su skloni reći to isto o prstenovima drveta koji nas obavješćuju o klimi i dobi drveta. Može se dokazati da sve jest (ovisno) o svemu drugomu, jer prema Machovu načelu »izlivanje tvoga pića u nagnutom zrakoplovu može se pripisati utjecaju cjelokupne svemirske tvari«.¹⁰

Ovo bi moglo otići predaleko (vidjet ćemo), no neke od ovih UNA tvrdnji čine se neproturječnima i prirodnima, a njihova prirodnost, spojena sa standardnom izravnom identifikacijom intencionalnosti sa zaokupljenošću, može nas lagano navesti na gledište o stvarima prema kojem se bitno mentalni fenomen intencionalnosti čini bitno sličnim i duboko povezanim s oblicima zaokupljenosti koji su neizvedeni i koji se javljaju u ne-iskustvenim bićima (tj. UNA), tako da se jedno i drugo ispravno klasificira kao izvorna intencionalnost.

4

»Kvalitativno« određujem pomoću »iskustvenog«, zato što riječ »kvalitativan« pouzdano nema posebne veze s iskustvom. Čak i onda kad su fizikalisti potpuni realisti glede iskustva – kao što to i moraju biti, ako su ozbiljni fizikalisti – oni obično smatraju da svjesne mentalne pojave imaju intrinzična ne-iskustvena svojstva, pored iskustvenih, a ta su ne-iskustvena svojstva dio njihova kvalitativnog postojanja u najširem smislu te riječi, baš poput oblika i boje.

5

Što znači da je nešto fizikalno? Jedina stvar za koju sigurno znamo da je fizikalna, pod pretpostavkom da je fizikalizam istinit, jest iskustvo kao što smo ga upravo definirali, zato što je dotično upravo definirano iskustvo jedina stvar za koju sigurno znamo da postoji; jedino što ovdje želim istaknuti glede fizikalizma jest to da biti *realističan* ili *realan* fizikalist znači, naravno, vjerovati u postojanje iskustva (zato što je postojanje iskustva očigledno), što znači isto što i vjerovati da je samo iskustvo u cijelosti fizikalno. Postojanje iskustva također je fundamentalno dana prirodna činjenica, tako da ništa nije tako pogrešno kao uporabiti riječ »naturalizam« tako da označuje, ne fizikalizam – gledište da je svaka konkretna stvar fizikalna – nego *fizika-lizam* – gledište da se temeljna narav svega konkretnoga može razjasniti pojmovima fizike. Mnogi ljudi, nažalost, krivo upotrebljavaju riječ »naturalizam«, kao i riječ »fizikalizam« tako da označavaju »fizika-lizam«. Riječ »fizikaln« pojam je prirodne vrste i odnosi se na fizikalno kao takvo, kakovog njegova temeljna priroda bila. Ono se ne od-

nosi upravo na ono fizikalno kako ga opisuju fizika, tako da je jedna stvar sigurna, a ta je da, ako je fizikalizam istinit, on to više zahvaljuje onom fizikalnom nego onom što se opisuju (ili može opisati) ili objasniti pomoću fizike – pomoću suvremene fizike ili bilo kakvog njezina ne-revolucionarnog proširenja što ga možemo zamisliti.

6

Oni drže da su sve atribucije intencionalnosti naprosto pragmatična stvar zauzimanja nekog interpretativnog stajališta prema nečemu, pri pokušaju da se objasni i predvidi njegovo ponašanje.

7

Koristit ću riječ »zaokupljenost« (aboutness) podjednako za zaokupljenost (aboutness) i pripadnost (ofness), premda je u mnogim kontekstima prirodnije reći »od« (of) nego »o« (about).

8

Sufiks ostavlja otvorenom mogućnost da kažemo kako UNA može postojati u iskustvenom biću (vidi, npr., bilj. 30, dolje), ali ću ga obično ispuštati, uzimajući ga kao što je pročitano.

9

»Žaba ne predstavlja ni muhe niti oblutke, nego, naprotiv, priliku za pucketanje jezikom i jedenje« (Bickhard, 2003: 143). Na ovaj način Bickhard nudi rješenje »problema disjunkcije«.

10

Davies, 2001.

Slažem se da postoje važne sličnosti i povezanosti između nas samih i beziskustvenih fototropičkih pčela, TV kamera, gorućih projektila, termometara i sličnoga. Ja sam zatim posve siguran da se slažem u bilo kojem aktualnom pitanju s onima koji vole reći da stanja robota, mikroba, trave, termometara i sličnih stvari mogu posjedovati intencionalnost. Ne mislim ipak, ako tako kažemo, da je to dobar način za obilježavanje sličnosti između nas samih i ovih stvari. Mislim, zapravo, da je najbolja stvar koju možemo reći možda to da uopće ne postoji UNA: da, jednom kad ostavimo po strani filozofski nezanimljivu neizvedenu zaokupljenost, *nijedno stanje ne-iskustvenih bića nikad se zaista ne tiče uopće ničega*.

– Kako to može biti točno? Pogledaj samo rupicu u zavjesi koja funkcionira slučajno kao *camera obscura*, bacajući odozgor nadolje savršenu sliku (predodžbu) onoga što se vidi s prozora na suprotni zid. To je sigurno slučaj i s UNA? Pogledaj kameru koja funkcionira na svoj način, stvarajući fotografije i filmove koji se neupitno tiču stvari. Ne trebaš imati nekoga tko namjerava fotografirati X, ili zaista bilo što, e da bi dobio njegovu fotografiju. Istina je da su kamere dizajnirane da rade ono što rade, a to, čini se, može biti razlog da kažemo kako filmovi i fotografije posjeduju izvedenu zaokupljenost, no stvar koja je fizikalno identična funkcioniranju kamere mogla bi zamislivo doći do postojanja pomoću kozmičkog slučaja, te proizvesti predivne filmove i fotografije stvari. One bi se ticale stvari i ne bi posjedovale izvedenu zaokupljenost više negoli sve *camerae obscurae* što se prirodno javljaju u svijetu.

Pogledaj R1, beziskustvenog robota koji vrluda po sobi snabdjeven mnogim geometrijskim oblicima koji kupe samo i jedino grimizne piramide koje bacaju u kutiju, puneći se time iznova energijom. R1, poznatog također kao Luke, izgradili smo i programirali mi kako bi izvršio zadatak piramide ravno iz kutije, te se prema tome može reći da ima izvedenu zaokupljenost. Postoji međutim i R2, hardverski identičan s R1, ali »programiran« u cijelosti pomoću prugastog izljeva radijacije koji ga čini softverski identičnim, pa otud i po ponašanju identičnim s R1. Postoji zatim i R3, hardverski identičan s R1 i programiran od nas, ne tako da može odmah izvršiti zadatak piramide, nego radije tako da uči vršiti taj zadatak. Postoji zatim, a to je važno, R4, poznat kao Fluke, fizički (hardver i softver) identičan s R1, premda se domogao postojanja kozmičkim slučajem. Konačno, R5, drugi produkt kozmičkog slučaja koji je fizički (hardver i softver) identičan s R3. Pretpostavljam kako ćete dopustiti izvedenu zaokupljenost za R1 i možda R3, ali kako ćete, budući da tijekom godina neprekidno funkcioniraju savršeno, poreći neizvedenu zaokupljenost, UNA, onima ostalima? Je li sigurno da su oni neupitno u stanjima koja *predstavljaju* grimizne piramide i sve vrste drugih stvari, te se zaista *tiču* tih stvari?

Znam kako se može činiti prirodnim tako reći. No, ako insistirate govoriti na taj način, što je u svakom slučaju vaše terminološko pravo, onda mislim da ćete otkriti kako postoji isuviše mnogo UNA, i više nego što možete dohvatiti.

3. Ubikvitet UNA

Koliko ja mogu shvatiti, taj ubikvitet proizlazi skoro neposredno iz nekih vrlo općih razmatranja glede uzrokovanja i obavijesti.¹¹ Da počnem, ja držim da

[1] postoje objektivno legitimni načini dijeljenja svijeta i svjetskoga toka na uzroke i posljedice,¹²

a to se može učiniti tako da

[2] stvari izabrane kao posljedice budu pouzdani znakovi stvari izabranih kao njihovih uzroka,¹³

te u tom smislu

[3] može se reći da svaka posljedica »nosi obavijest« o svome uzroku.

Može biti, zapravo, da postoji način dijeljenja svijeta na uzroke i posljedice takav da

[4] svaka posljedica nosi jedinstveno identificirajuću obavijest o svome uzroku.¹⁴

Bilo da je tako ili ne – nije važno ako nije – čini se prihvatljivim, da proširimo [3], kako se

[5] može reći da svaka posljedica nosi obavijest o svome uzroku, te u tom smislu da se tiče svoga uzroka, a prema tome i da predstavlja svoj uzrok,

te stoga da

[6] UNA jest krajnje ubikvitetna.

Prva će primjedba vjerojatno biti da, ako netko želi govoriti na taj način, onda mora priznati da postoji ova i ona zaokupljenost, te da nas ne zanima svaka zaokupljenost dok nas zanima sadržaj, intencionalnost, itd.; tome je tako čak i onda kad nas zanima samo UNA. Prema tome, navodna UNA leta udarene lopte, po sadašnjem gledištu, nosi obavijest o svome uzroku te se tako može reći da se tiče – da nosi ili uspostavlja predodžbu – svojega uzroka. Taj uzrok pripada potpuno različitom redu od UNA odraza mjeseca u mlaki ili slike mjeseca što je proizvodi svemirska kamera. Slučajevi mlake i mjeseca ponešto su specifični te uključuju stvarnu predodžbu, dočim je slučaj nogometne lopte ne uključuje.

Ovo na prvi pogled izgleda kao intuitivna razlika. Pitanje je može li se ona obraniti tako da se spriječi da posebni slučajevi UNA budu progutani u ubikvitetnoj UNA čitavog svemira. Ne mislim da se to može. Ako otkrijemo da je slika UNA mlake ili svemirske kamere posebna, to je zato što nas, kao vrlo često, svladava živost slučajeva koji uključuju svjetlo što ga asimiliramo našim iskustvom vida. Kako bi pronašli kandidata za nazočnost mjeseca u mlaki, moramo zamisliti promatrača, i to promatrača u osobitom položaju (postoji beskonačno mnogo načina gledanja u mlaku koji ne pružaju sliku mjeseca). To je zato što sve što mi zapravo imamo u slučaju mlake jest tijelo vode, te odraz i padanje na njezinu površinu stanovitih valnih duljina svjetla, pa kad je promotrimo na taj način, uzimajući, kao što jest, »pogled odnikud«,¹⁵ čini se da se suočavamo s izborom.

Ili ne postoji dobar razlog da kažemo kako ovdje nema ničega što bi se ticalo nečega drugoga, te intrinzično bilo predodžba nečega drugoga, ili, ako dopustimo kako postoji dobar razlog da to kažemo, onda zacijelo nema više razloga to reći dok promatramo odraz i padanje svjetlosnih valova, negoli

11

Usp. Searle, 1992: 81.

12

Ovdje ostavljam po strani svoje »nagarjunanske« preferencije.

13

Postoje svakidašnji načini dijeljenja svjetskoga tijeka na uzroke i posljedice, zatim znanstveno korisni načini da se učini isto, koji su korisni za nastavljanje svojevrstnih konceptualnih ili filozofskih istraživanja, itd. (Ako je determinizam istinit, kao što možda zaista jest, onda se »svaka posljedica« možemo zamijeniti sa »svaki događaj«.)

14

Ideja jest da će mikro-detalj posljedice, ili vrste posljedice, biti takav da je samo jedna vrsta događaja mogla biti uzrokovana upravo

na taj način. Pretpostavimo, ukratko, da započnemo s poantom da stvari koje odaberemo kao uzroke u svakodnevnome mišljenju općenito nisu ni nužne niti dostatne za svoje posljedice, nego su radije mackiejanski 'inus' uvjeti svojih posljedica (Mackie, 1974: pogl. 2). Ako zatim odabranu stvar sve detaljnije opišemo kao posljedicu, stvarajući sve opsežniji opis isključive vrste, broj vrsta stvari koji bi mogao biti njegov uzrok sporno se smanjuje na jedan, te obrnuto, dočim nas informacija o prostornovremenskom položaju dovodi do stvarnog uzroka i posljedice (fenomeni uzročne predeterminacije tu ne stvaraju nikakav relevantan problem).

15

Nagelova fraza (1986).

dok promatramo odraz i padanje zvučnih valova, ili zaista bilo kakve kauzalne utjecaje na mlaku. Zapravo, koliko ja mogu vidjeti, u slučaju bilo kojeg entiteta X i bilo kojeg mogućeg fizikalnog učinka X na mlaku, postoji mogući promatrač, koji, dok detektira taj učinak, prirodno doživljava kako taj učinak jest ili stvara predodžbu nečega, i to kao predodžbu X ili stvari X-vrste. Ono što nas razlikuje jest naprosto to da se osjećamo osobito sretni i povezani s vizualnim slučajevima ili njima analognim slučajevima.

Slučaj s fotografijom može se činiti uvjerljivijim nego onaj s mlakom, no ovdje nas opet silno doima slučaj uključivanja svjetla koji se može prisposoditi s viđenjem, tako da tu opet moramo uvesti mogućeg ciljanog promatrača koji će oblikovati ideju kako mi imamo neku posebnu vrstu zaokupljenosti, a ne tek neku vrstu efekta, jednog među trilijunima, koja se intrinzično ne *tiče* nečega, ili nije predodžba nečega, više negoli je to let lopte ili oblik vremenom nagrizene stijene, ili zvučni učinci prometa na mlaku, ili pak određena priroda i obrazac probavnih procesa koji se javljaju u nečijem prehranbenom kanalu. Svemir je oživljen prijenosom obavijesti; neki govore da se on sastoji od (konkretne) obavijesti i obavijesnog prijenosa. Pa ako prijenos obavijesti zahtijeva predodžbu, onda je predodžba svugdje, a tako i zaokupljenost, te ne postoji način za ustrajavanje na slučajevima poput fotografije, pri čemu isključujemo sve ostalo. Zaključak: ako UNA postoji, ona je ubikvitetna. Ako je posjeduje ijedna fotografija, onda je posjeduje i svaki foton.

Neki filozofi (branitelji »teoloških« teorija sadržaja, primjerice) mogu sada reći da postoji nešto vrlo posebno glede predodžbenih stanja bioloških entiteta (zasad promatramo samo one beziskustvene), zato što ih je revolucija dizajnirala za određene zadaće. Ovdje, međutim, u velikoj priči svemira nema nikakve duboke razlike. Isto tako, nijedan takav biološki kriterij neće razlikovati stanja beziskustvenih fototropičkih pčela što otkrivaju svjetlo od stanja fetusa u razvoju, koji se, izgleda, angažiraju u đavolski lukavom ponašanju u maternici (slijedeći, grubo rečeno, strategiju budi-što više-sebičan-i-kratak-u ubijanju-svog neprijatelja). Branitelji teoloških teorija sadržaja prihvatit će također da beziskustvena bića mogu posjedovati zaokupljenost ako su prirodno razvijena, dočim njihovi duplikati, plodovi kozmičkog slučaja, to ne mogu – nikad. Oni će morati prihvatiti da prirodno razvijena beziskustvena bića, poput žapca Freddyja, Fidoa i mene samoga, mogu posjedovati zaokupljenost i intencionalnost, dočim to naši Blizanci iz kozmičkoga slučaja ne mogu – nikad. To se čini strašno nepoštenim i nevjerojatno protivnim intuiciji.¹⁶ Drugi filozofi pokušavaju na drugi način suziti stvari: dodjeljujući poseban status predodžbenim stanjima u pojedincima koji ovise o nekoj vrsti ontogenetskog procesa učenja (dopuštam da beziskustveni entiteti mogu učiti), a ne o nečemu posve složenom;¹⁷ u biti se, međutim, radi o istome.

Drugi opet nastoje ograničiti klasu entiteta za koje se može reći da posjeduju intencionalnost ili zaokupljenost – te *a fortiori* UNA – na »funkcionalistički« način. Prema tom gledištu, stanje ili epizoda u entitetu posjeduje zaokupljenost samo ako ima neku funkcionalnu ulogu u X: samo ako je sklon biti u interakciji s drugim obilježjima X-a, te stoga djelovati na X-ovo ponašanje. Nema, međutim, uopće nikakvog znatnog ograničenja uzmemo li pojam funkcije općenito, tj. na ne-normativan način, koji vrlo općenit pojam funkcije ne povezuje s vrlo specifičnim pojmom doprinosa X-ovu preživljavanju ili cvatu; on pogađa atome isto tako automatski kao i životi-

nje. Ako, umjesto toga, pojam funkcije uzmemo normativno, izgleda da on ideju Božje intencionalnosti (zaokupljenosti) čini nekoherentnom. Ostavimo li Boga po strani, mogao bi se u mislima roditi svjestan, kognitivno sofisticiran »Čisti Promatrač« ili »Motritelj Vremena«, konstitucionalno nesposoban za bilo kakvu vrstu adaptivnog ponašanja, te zapasti u mnoga intencionalno/zaokupljena stanja, premda nijedno od njih nije imalo nikad niti moglo imati išta s njegovim opstankom ili blagostanjem.¹⁸

Druga popularna sugestija bila je da zaokupljenost stupa na scenu samo onda kada možemo osmisliti ideju da se za X (ili njegova stanja ili epizode) može reći da nešto *pogrešno prikazuju*. Bilo je vrlo mnogo sofisticiranih argumenata glede toga što je potrebno da pojam pogrešnog prikazivanja bude ispravno primjenjiv, pa je, izgleda, posve jasno kako on stavlja znatno ograničenje na kandidate za zaokupljenost. Jasno je, čini se, da odraz mjeseca u mlaki ne prolazi test, primjerice, jednako kao i sva ostala uzročnost u svemiru.

Jedan problem s ovom idejom jest ipak (i to vrlo kratko) to da je rasprava o njoj smjerala uzeti zdravo za gotovo činjenicu kako nam je potreban normativan pojam funkcije, zasnovan na opstanku-i-blagostanju, da bismo mogli osmisliti pojam pogrešnog prikazivanja (usredotočio se na pronalaženje minimalnog slučaja zaokupljenosti, pretresanje o žabama, robotima, bakterijama i sličnome). Ovo ne može biti točno, zato što opet postoji nekoherencija u ideji Čistog Promatrača koji može predočavati i pogrešno predočavati, i znati to, na način koji nema nikakve veze s opstankom i blagostanjem. Čisti Promatrači vrlo jasno pokazuju da intencionalnost i zaokupljenost mogu postojati u slučajevima u kojima (normativna) funkcija nije upitna. Oni su, dakako, kobni za cijelo kraljevstvo teorijâ, pa stoga smućuju mnoge filozofe.

– Ne moram razmatrati takav slučaj dok pokušavam pružiti »naturalistički« prikaz intencionalnosti, zato što to nije slučaj koji uključuje prirodno biće.

Mnogi će reći kako ova primjedba ne razumije filozofski problem pružanja naturalističko/fizikalističkog prikaza intencionalnosti. Da bismo ga pružili, moramo dopustiti da se naturalizam odvoji od fizikalizma, tako da ostane problem pružanja fizikalističkog-realno fizikalističkog-prikaza intencionalnosti.

Čini se, nadalje, čak i ako prihvatimo vezu između zaokupljenosti i pogrešnog prikazivanja (\pm – normativnu funkciju), kako ona neće spriječiti da se UNA posvuda proširi. Možemo zamisliti ideju kako bi čestica tipa X mogla anomalijom prijeći u stanje S1, stanje u koje ona normalno prelazi samo kad je u interakciji s česticom tipa Y, čak i ako nije bila u interakciji s tom česticom, a to je, prema jednom gledištu, već dostatno za pogrešno prikazivanje. Možemo, nadalje, pretpostaviti da čestica X normalno prelazi u S2 onda i samo onda kad je već prešla u S1, te da prelaženje u S2 u odsutnosti čestice Y skraćuje njezin »život«, pa je u tom smislu disfunkcionalno za nju, premda njezina tendencija da prelazi u S2, nakon što je prešla u S1, nije proizvod bilo kakvog evolucijskog procesa uz pomoć prirodnog odabira.¹⁹

16

Papineau (1987: 72–75) otvoreno se suočava s problemom i spreman je ugristi BB.

17

Vidi npr. Dretske, 1988; 1995.

18

Vidi npr. Strawson, 1994: pogl. 9. To ne znači zaniijekati da pojmovi intencionalnosti i za-

okupljenosti mogu, pomoću nekih suprotnih činjenica, biti konceptualno povezani s pojmovima ponašanja. Vidi Strawson, 1994: 267–269.

19

Može biti, ipak, da je to proizvod evolucije pomoću prirodnog odabira u smislu Smolina, 1997.

Tako i ne-samo-kretni organizam poput drveta može biti u stanju u kojem bi se našao da je bio izložen nekim okolnim uvjetima (njegova sklonost da prijeđe u to stanje u tim uvjetima jest evolucijski odgovor), premda ti uvjeti ne vladaju; on, dakle, može reagirati neprikladno – i tako fatalno – zbog ovog »pogrešnog prikazivanja«.

Može se reći da je ovakav slučaj irelevantan, zato što nas zanima »svrhovito ponašanje«, traganje za ciljevima, itd. Ta činjenica o ljudskim interesima, međutim, ne može zasnovati nijednu vrstu metafizički valjane razlike. Koja god bila crta što je pokušamo povući između svrhovitog i ne-svrhovitog ponašanja u području beziskustvenoga (jer mi još uvijek tragamo za UNA), opet će u cijelosti biti stvar antropomorfno/zoomorfne ljudske predrasude. Ne može se povući nijedna metafizički fundamentalna crta između kompleksa reaktivnog ponašanja embrija u razvoju, za koji se može činiti da je intenzivno i sofisticirano usmjeren k cilju, ili pak bilo kojeg samoodrživog sustava poput pojedine stanice (ili bilo kojeg od njezinih subčestica što se mogu biološki razlikovati) i »svrhovitosti« nedizajniranog robota poput Flukea, ili – pretpostavljajući, za volju argumenta, da su ptice bez iskustva – ptice u gnijezdu. Radi se upravo o tome da smatramo intuitivnijim nazvati ovo potonje ponašanje »svrhovitim«, s obzirom na ciljeve oblikovane u našim (zoomorfnim) interesima i načinima razumijevanja stvari.²⁰ Naravno da nam se mile stvari koje se kreću po svojoj volji u potrazi za drugim stvarima u njihovu okolišu, više, primjerice, nego embriji i stanice.

Predlaže se zatim da se pogrešno predstavljanje stalno oslabi, u kojem slučaju zahtjev za njim ne postavlja nikakvo znatno ograničenje na UNA. Čovjek se tome može usprotiviti tvrdeći da se pogrešno predstavljanje (a tako i zaokupljenost) može pojaviti samo u entitetima na koje se primjenjuje vrlo specifičan pojam normativne funkcije povezan s opstankom-i-blagostanjem, a to je vrlo dobar početni udarac na znatno ograničenje izvorne zaokupljenosti, jer isključuje oko 99,9% svih slučajeva kandidata za UNA u svemiru. To ipak nije dosta, jer ipak prolazi kroz silan niz stanja embrija koja upravljaju njegovim složenim reaktivnim ponašanjem, da i ne spominjemo stanja pojedinih stanica i njihove poddjelove koji se mogu biološki razlikovati. Čini se ipak kako je potrebno još jedno drugo ograničenje kako bismo svugdje doprli bliže zadovoljavajuće ograničenom pojmu UNA: ograničenje na određenu potklasu fenomena koji nam se mogu učiniti izuzetno zanimljivima i koje možemo intuitivno klasificirati kao instancije »svrhovitog ponašanja«. Ovo ograničenje, međutim, ono nedokazano uzima kao dokazano, te je posve proizvoljno s metafizičke točke gledišta.

Nema sumnje da se mogu pružiti i drugi razlozi za razlikovanje UNA samo u nekim posebnim točkama u velikoj povezanosti uzroka i posljedice, no ja mislim, zbog razloga što sam ih naveo, kako oni moraju biti metafizički površni. Ideja zahtijeva razvoj, no mislim da je to jasno. To nije kao kad se ona može potcijeniti pomoću specijalnih teorija uzročnosti. To, zatim, ne ovisi o determinizmu. Čak ako je determinizam i pogrešan, te nema događaja koji nose bilo kakvu obavijet o prošlosti, postoje bezbrojni događaji koji to čine, pa tvrdnja ostaje istom: ako postoji bilo kakva neizvedena zaokupljenost što je možemo pronaći u ne-iskustvenom svijetu, onda je ona sveprožimajuća.

A to je samo polovica nje. Problem nije samo u tome što skoro sve (ako ne i sve) posjeduje zaokupljenost, nego i u tome što sve što je posjeduje, ima je u vrlo velikoj mjeri – možda u neograničenoj količini. Pretpostavimo da E

nosi obavijest o D (s dostatno detaljnom informacijom o E možemo znati da se D dogodilo zato što je samo D moglo proizaći iz E), te da isto vrijedi za D i C, C i B, B i A. U tom slučaju isto vrijedi za E i A, kao i za sve slučajeve između i poslije.²¹

Kratko ću se vratiti na ovaj drugi problem ekscesa. Sve dosad ideja nam je bila da, ako UNA uopće postoji, onda je ona sveprožimajuća.

Kako da gledamo na ovaj zaključak? Mogli bismo tvrditi suprotno. Možemo podići ruke u molitvi i priznati da je sve to previše – da je najbolja stvar koju možemo reći (jedina osjetilna stvar koju možemo reći s obzirom na svoj početni teoretski interes u intencionalnosti) to da zapravo ne postoji stvar poput UNA i da ne postoji nikada nikakva stvarna ili uistinu neizvedena zaokupljenost u ne-iskustvenom biću. Mislim da je to normalna terminološka reakcija, te najintuitivnija u nekim kontekstima, ako i samo zato što nam dopušta povući odbacivanje odnosa $[A \rightarrow I]$, koji se morao činiti neprirodnim mnogima u §2.²² Zasad ću se ipak držati druge opcije, nastavljajući dopuštati kako UNA postoji, sve dok insistiram na tome da [a] ona *beskonačno* ne ispunja očekivanja bilo koje vrste izvorne intencionalnosti i [b] krajnje je ubikvitetna, ako uopće postoji, tako da nijedan od obično favoriziranih kandidata – stanja prirodno razvijenih beziskustvenih organizama, robota iz kozmičkog slučaja, i sl. – nije poseban ni na jedan način uopće, usporedimo li ga s udarenom nogometnom loptom, mreškanjem vode u ribnjacima, itd. Ne postoji, ja mislim, niti jedna znakovita ili bitna metafizička crta – takva da bi je čovjek mogao očekivati dok se bavi fundamentalnim i konkretnim fenomenom realnog svijeta poput intencionalnosti – koja se može povući između smisla u kojem se može reći da se stanja namjerno učinkovitog i prirodno razvijenog beziskustvenog organizma, ili robota programiranog kozmičkim slučajem, tiču grimiznih piramida, ili smisla u kojem se bilo koja posljedica tiče svoga ili svojih uzroka. Između ta dva slučaja može se povući mnogo uvjerljivih, intuitivnih, antropomorfirajućih crta koje se odnose na ljudski interes i uperene su na svrhovito ponašanje, no tu se zaista radi o posve drugoj stvari.

Izbor je težak. Ili je Dennett u pravu – zaista ne postoji stvar poput intencionalnosti, samo je prirodno i korisno *govoriti* na taj način dok objašnjavamo i predviđamo ponašanje nekih stvari – ili sam ja u pravu, kad kažem da intencionalnost stvarno postoji, ali da je sva intencionalnost iskustvena.²³ Nema srednjega tla – a to je nešto o čemu je Dennett, za razliku od mnogih drugih, bio uvijek sasvim načistu.

(Ja *znadem* da se moje svjesne misli zaista odnose na pojedine stvari u smislu fizikalne ili metafizičke činjenice, posve neovisno o bilo kakvom objašnjenju ili predviđanju moga ponašanja.²⁴ Znam to isto tako sigurno kao što znam da postojim. I vi to isto znate o sebi. Dennett je tako u krivu! In-

20

Kao što sam već primijetio, Dennett je desetljećima bio sasvim načistu oko toga; vidi npr. Dennett, 1971; 1981; 1991; 2001.

21

Ako je indeterminizam istinit, u opisu uzročnog tipa doći će do progresivnog proširenja. Vidi bilj. 39.

22

Filozofski nezanimljiv fenomen izvedene zaokupljenosti ostavljamo po strani.

23

Ili se barem – ali to je sasvim neodrživo – javlja samo u iskustvenim entitetima ili bićima. Glede rasprave o »Samo u postavci o iskustvenom biću«, vidi Strawson, 2005.

24

Znam to, rekao bih, čak i ako sam »mozak u bačvi«.

tencionalnost je realan, posve objektivan i konkretno postojeći fenomen. QED.)

No, ako je iskustvo potrebno za stvar koju nazivam »intencionalnošću«, što pritom točno imam na pameti? Koja je narav odnosa između iskustva i ove stvari koja ono prijašnje čini nužnim za ono potonje, bilo da mislimo o grimiznoj piramidi koju možemo vidjeti ravno ispred nas, crkvi San Vitalea koja je tisuću milja daleko, najvišem stablu u amazonskoj prašumi,²⁵ *p*, drugorazrednom brodiću W.V. Quinea, sljezovim stabljikama ili okruglim kvadratima. Što točno tvoje ili moje svjesno mišljenje o piramidi dodaje bilo čemu što se nalazi u robotima poput Lukea i Flukea, a uključeno je u njihovu učinkovitu i uspješnu potragu za piramidom i to da je odlažu u označenu kutiju? Što točno moje svjesno iskustvo dodaje mojem mišljenju o *p*, uzmemo li u obzir da su Luke i Fluke (opremljeni matematičkim modulom) sada zaposleni u izračunavanju *p*-ove decimalne ekspanzije? Da bih odgovorio na to pitanje, moram prvo reći nešto o kognitivnom iskustvu.

4. Kognitivno iskustvo

Kada ljudi danas govore o iskustvu, o iskustvenom kvalitativnom sadržaju, EQ ukratko, oni obično imaju na pameti samo stvari poput osjeta i osjetilnih slika, osjećaja i raspoloženja koje promatramo (sve dok mogu postojati) samo s obzirom na njihov ne-kognitivno iskušeni karakter, od čega ću sve, u svrhu sadašnje rasprave, iznijeti pod naslovom »osjetilni EQ sadržaj« ili »osjetilno iskustvo«. To je vrlo neprikladno, zato što postoji i ne-osjetilni EQ sadržaj, kognitivni EQ sadržaj, kognitivna fenomenologija, *kognitivno iskustvo*, a ono je, analitički govoreći, posve različito od osjetilnog EQ sadržaja ili osjetilnog iskustva, premda se te dvije stvari ne mogu odijeliti u svakodnevnom životu.²⁶ Postojanje kognitivnog iskustva, kognitivnog, ne-osjetilnog EQ sadržaja, beznažno je očito razmišljanju bez predrasuda, jer ono ispunja gotovo svaki trenutak naših života. U analitičkoj se filozofiji ipak vrlo često niječe ili barem ignorira njegovo postojanje, čak i ako se dopusti postojanje osjetilnog iskustva.

(Sjetimo se kako su riječi »iskustvo« i »iskustven« definirane tako da se odnose na fenomen iskustvenoga kvalitativnog karaktera svjesnih mentalnih pojava. Radi isticanja, ja ću ponekad govoriti pleonastički o »/iskustvenom/kvalitativnom karakteru iskustva.«)

Termin »kognitivno iskustvo« pokriva sve aspekte iskustva koji idu iza osjetilnog iskustva što ga razmatramo upravo kao takvo. Kvantitativno govoreći, ono pokriva golemu masu našega iskustva.²⁷ Kognitivni EQ sadržaj iskustva ide dalje, daleko iza osjetilnog iskustva, te je središnji za skoro sve u našim životima. Pritom me ipak prvenstveno zanima kognitivno iskustvo uključeno u sadržajno zabavnim problemima u čitanju, pisanju, slušanju ili mišljenju, pa ću svoju pozornost ograničiti na to.

Dokazao sam tu stvar na drugome mjestu,²⁸ te ću biti kratak. Vi sada razumijevate upravo ovu rečenicu. Jasno je da je to razumijevanje – ono se odvija upravo sada – *dio karaktera sadašnjeg tijeka vašega iskustva*. Ono je, da kažem to pleonastički, dio iskustvenoga karaktera, EQ karaktera, vašega sadašnjeg iskustva.²⁹ Vaše iskustvo u posljednjih nekoliko sekundi bilo bi vrlo različito da su zadnje dvije rečenice bile: »Prigovor realističkoj regularističkoj teoriji uzrokovanja vrlo je jednostavan. On je u tome da je teorija krajnje neprihvatljiva dok kategorički tvrdi kako u prirodi stvari nema razloga za regularnost svijeta.« Ta razlika ne bi bila samo slušna. Upravo poj-

movni sadržaj rečenica – a sad i upravo ove rečenice – igra dominantnu ulogu u određivanju općega karaktera ovoga posebnoga niza u tijeku vašega iskustva, premda vi možete biti svjesni i mnogih drugih stvari.³⁰ Promotrimo (iskusimo) razliku, radi vas, između moga izriječka »čitam *Rat i mir*« i »barath abalori trafalon«. U oba slučaja vi slušate zvukove, no u prvom slučaju vi doživljavate nešto više: imate iskustvo razumijevanja, kognitivno iskustvo.³¹ Kod kognitivnog iskustva – na kakvo se ja usredotočujem u ovome času – radi se o bilo kojem EQ sadržaju uključenom u epizode svjesno zabavnih i razumijevajućih kognitivnih ili konceptualnih sadržaja nakon što se netko izvukao iz bilo kakvih zamki, sjena, ili popratnih pojava osjetilnog EQ sadržaja što ih takve epizode mogu imati.

Evo i drugoga dokaza da ono postoji. *Jeste li zaista imali puko osjetilno iskustvo u posljednje dvije minute?* To je retoričko pitanje i odgovor je naravno negativan. No, ako ne postoji stvar poput kognitivnog iskustva, odgovor je naravno pozitivan. Čovjek može zamisliti da se retoričko pitanje prekida... Imate li zaista RELIGIJSKO NESLAGANJE nije imalo ništa RAČUN ZA VODU WILLIAMA JAMESA osim osjetilnog iskustva POKAŽI MI NEKU TAMNU STVAR za posljednjih trideset sekundi? Ako ne postoji stvar poput kognitivnog iskustva, odgovor je naravno potvrđan.

Mislim da najveća poteškoća što je filozofi imaju s idejom kognitivnog EQ sadržaja proizlazi iz činjenice da oni taj sadržaj ne razlikuju od kognitivnog sadržaja. Recimo tako: *kognitivni EQ sadržaj nije kognitivni sadržaj*. Pretpostavimo da vi svjesno mislite *Prosječna udaljenost mjeseca od zemlje je 238888 milja*. Što je kognitivni EQ sadržaj ove misaone epizode? Ili, promotri zatim svoga »Zemaljskoga blizanca«, svoga blizanca »Mozak-u-bačvi«, te svoga »instantnog« blizanca koji se upravo ovoga časa domogao postojanja poput Flukea. Prema pretpostavci, sva trojica njih imaju isto misaono iskustvo i isti kognitivni EQ sadržaj kao i ti, a kognitivni EQ sadržaj tvoje misaone epizode jest upravo ono što ti je zajedničko s njima, iskustveno govoreći.³²

25

Pretpostavljam da postoji takvo drvo i da ne znamo gdje je.

26

Neka nitko ne kaže da je razlikovanje tih dviju stvari u svrhu filozofske analize ilegitalno, zato što su one tako povezane u zbiljskom iskustvu; to je bitno. »Bez osjetilnosti ne bi nam bio dan nijedan predmet, bez razumijevanja nijedan predmet ne bi bio mišljen. Misli bez sadržaja su prazne, intuicije bez pojmova su slijepa. Upravo je zato neophodno učiniti naše pojmove osjetilnima, naime, dodati im predmete u intuiciji, kao što i učiniti naše intuicije razumljivima, naime, svesti ih pod pojmove. Ove dvije moći ili sposobnosti ne mogu zamijeniti svoje uloge. Razumijevanje ne može ništa intuirati, osjetila ne mogu ništa misliti. Znanje se može pojaviti tek njihovim ujedinjenjem. Nema ipak razloga pomišljati doprinos jedne s onim druge; radije, postoji jak razlog za pomno odvajanje i razlikovanje jedne od druge.« (Kant 1781/7: A51–52/B75–76)

27

Kvantitativan je sud siguran, premda osjetilno-čuvstveno i kognitivno iskustvo ne može-mo odvojiti radi mjerenja.

28

Strawson, 1994: 5–13, zatim referencije ondje i u Strawson, 2005. Vidi također Siewert, 1998; Pitt, 2004.

29

Strogo govoreći, upravo iskustvo razumijevanja ovih pojedinačnih rečenica ima kognitivni EQ sadržaj, jer bi njihovo nerazumijevanje jednako uključilo kognitivno iskustvo, kao iskustvo razumijevanja (vidi Strawson, 1994: 6–7; isto vrijedi dolje za »shvatiti«).

30

Zamislimo jezik u kojem prvi par rečenica ima isto značenje kao i drugi par u engleskom.

31

Nazvao sam to »kognitivnom fenomenologijom« u Strawson, 1986: 30, 55, 70, 96, 107–109, te »iskustvom razumijevanja«, te »iskustvom značenja« u Strawson, 1994: 5–13.

32

Tijek iskustva vaših blizanaca, dok čitate ovaj članak, točno je isti kao i vaš. Činjenica da ne postoji jezik u kojemu možemo detaljno (vidi npr. Pettit i McDowell, 1986) specificirati ovaj zajednički sadržaj jednostavno se izbjegava.

Toliko o kognitivnom EQ sadržaju tvoje misaone epizode. No, što reći sada o njezinu kognitivnom sadržaju?

Prikazi se razlikuju. Prema jednom središnjem prikazu, kognitivni sadržaj, kakvi god bili detalji njegove prirode, jest nešto što se može bitno semantički procijeniti kao istinito ili lažno, kao točno ili netočno. Ja ću se pozabaviti upravo ovim prikazom.

Postoji i različit, pomodan prikaz, što ću ga ostaviti postrani: eksternalistički, izravnog upućivanja, »reprezentacionalistički«, russellovski (itd.) prikaz, prema kojem se kognitivni sadržaj misaone epizode sastoji od samog mjeseca, same zemlje, te same udaljenosti između njih, ili stanja stvari koje se sastoji od toga da je mjesec daleko od zemlje. Budući da mjesec i zemlja nisu bića koja se mogu semantički procijeniti, ili prikazbena ili mentalna bića, zato što su to stvari koje ne bi mogle postojati a da uopće nema umova ili prikazbe, oni nisu ni u kakvoj opasnosti (čovjek živi u nadi) da će biti pomiješani s EQ sadržajem misaone epizode, koja je bitno mentalna pojava što ne bi mogla postojati kada uopće ne bi bilo umova. Držim, dakle, kako se opasnost da kognitivni EQ sadržaj ne razlikujemo oštro od kognitivnog sadržaja javlja samo onda kad se kognitivni sadržaj uzima u najmanju ruku poput nečega semantički procjenjivog, te, prema tome, nečeg što prikazuje nešto drugo,³³ te dakle kao prikazba ontološki različita od onoga što prikazuje.³⁴ Tako smo se pobrinuli za mogućnost zabune, zato što također često držimo kako mentalni fenomeni nešto prikazuju – i da su, naravno, ontološki različiti od onoga što prikazuju. (Spomenimo kako obje vrste kognitivnog sadržaja mogu sretno koegzistirati, sve dok ne insistiraju da ih nazivamo istom stvari, a mogu jednako dobro koegzistirati i s kognitivnim EQ sadržajem. U slučaju moje misli *Prosječna udaljenost mjeseca od zemlje je 238888 milja* riječ je o (1) russellovskom kognitivnom sadržaju, tj. o mjesecu, zemlji, itd., plus (2) kognitivnom EQ sadržaju, tj. onom koji u potpunosti dijelim sa svojim Blizancima, plus (3) semantički procjenjivom kognitivnom sadržaju, tj. onom obilježju moje misli, kakva god bila vaša omiljena teorija o njezinoj naravi, zahvaljujući kojoj moja misao ima svojstvo – koje zacijelo ima – da bude istinita ili lažna.)

Preostaje samo reći kako kognitivni EQ sadržaj moje misaone epizode, koji je hipotetički identičan kognitivnom EQ sadržaju stvarnih ili prividnih misaonih epizoda mojih Blizanaca, po sebi nije semantički procjenjiv više negoli je to osjetilni EQ sadržaj – pod čime mislim osjetilni EQ sadržaj uzet baš kao takav, tj. potpuno neovisno o njegovim uzrocima.³⁵ Kognitivni EQ sadržaj upravo je tvar kvalitativnoga karaktera iskustva, a fundamentalna prepreka da ga jasno razumijemo i čisto razlikujemo od kognitivnog sadržaja jest naprosto duboko neadekvatan (budući puko osjetilan) pojam (*iskustvenoga*) *kvalitativnog karaktera iskustva*.³⁶

Ne vidim kako bi moglo doći do bilo kakvog stvarnoga napretka s problemom intencionalnosti, sve dok ne postignemo ili iznova otkrijemo dobro razumijevanje stvarnosti kognitivnog EQ sadržaja i njegovu posvemašnju važnost u ljudskome životu. Ključ problema intencionalnosti (uključujući tobožnji problem intencionalnosti s obzirom na tzv. »ne-postojeće predmete«) leži upravo u tome, pa ipak mnogi analitički filozofi niječu postojanje kognitivnog EQ sadržaja, čineći pogrešku usporedivu s onom koju su napravili oni nipošto u cijelosti legendarni filozofi, koji su naučavali da je mišljenje u svemu stvar toga da u glavi imamo slike.³⁷

Možemo se sada vratiti na pitanje koje smo postavili na kraju §3: kakav je odnos između iskustva i intencionalnosti?

5. Kakav je odnos između iskustva i intencionalnosti?

Lucy i Louis, koji kao i mi žive u realnom svijetu, posjeduju kvalitativno identično iskustvo – nazovimo ga »M-iskustvom«. To je iskustvo upravo poput iskustva mišljenja o sjevernoameričkom losu, ili možda poput njegova vizualiziranja. Ono je zapravo poput iskustva što bi ga netko mogao imati ako razmišlja o nekom stvarnom losu, Mandy, ukratko *M*, ili ga pak vizualizira. Lucyno M-iskustvo zapravo posjeduje normalne uzročne veze da ugleda *M* ili njegovu sliku, ili da čita o *M*. Louisovo M-iskustvo, naprotiv, kao i cijeli niz dispozicija što se odnosi na M-iskustvo, za koje pretpostavljam da je identično s Lucynim,³⁸ uzrokovani su hirovitim umnim poremećajem. On nema nikakve veze s losom, a još manje s *M*.

Lucyno M-iskustvo odnosi se na *M*; ono posjeduje klasičnu intencionalnost s obzirom na *M*. Louisovo M-iskustvo to nije; ono ne posjeduje intencionalnost u pogledu *M*. Ono se ne odnosi ni na kakav stvarni predmet, premda Louis to misli. Tako se ta dva iskustva dramatično razlikuju u svojoj intencionalnosti, no jedina relevantna razlika među njima leži u njihovim uzrocima. Ona ne leži (prema pretpostavci) u njihovu intrinzičnom EQ karakteru kao iskustvima. Isto tako, ne postoji nikakva razlika između Lucy i Louisa sve dok su u pitanju njihove relevantne dispozicije u ponašanju (uključujući dispozicije mentalne aktivnosti), ja sam, naime, pretpostavio da su u tom smislu oni identični. Upravo razlika u uzrocima njihova iskustva stvara razliku u pogledu *M*-intencionalnosti. Ova kauzalna razlika nije po sebi filozofski misteriozna. Ona nije bitno različita od kauzalne razlike koja objašnjava zašto je upravo ovo slika Isaiaha Berlina (to je njegova fotografija ili portret), dočim ova kvalitativno identična slika to nije, zato što je riječ o djelu čiste uobrazilje ili o složenom slučaju slikanja.

33

Nužno je istinito da biti semantički procjenjiv znači biti reprezentacionalan, tako da ako mislite da su tvrdnje istinite ili lažne, morate misliti kako su one reprezentacije, a ako mislite da tvrdnje nisu reprezentacije, onda ne možete misliti da su istinite ili lažne (možete misliti o njima kao stanjima stvari). Neka nas Bog sačuva sačuva od bilo kakve terminologije koja to ne prepoznaje – riječ »tvrdnja« zbog filozofskog iskrivljavanja pokazala se vrlo nepouzdanom.

34

Neka nas Bog sačuva i od onih koji su u najnovije vrijeme izvrnuli smisao riječi »reprezentacija« tako da poništavaju ovo razlikovanje. Vidi Strawson, 2005.

35

Više vrijedi primijetiti da identitet kognitivnog EQ sadržaja u blizancima moraju dopustiti i oni filozofi koji tvrde da instantni blizanci stvarno uopće nemaju misli – kognitivnog sadržaja. To je sve vrlo jednostavno, ali su filozofi napravili najnevjerojatniju zbrku.

36

Ima, naravno, i drugih eksternalističkih koncepcija kognitivnog sadržaja u prilog apstrakt-

nim nad konkretnim predmetima, poput Johna, pa ako ove dodamo u kategoriju (1), možemo reći da se stvara beskrajna zbrka ako se (1) i (3) ne drže navlastito odvojenima. Sadašnji je problem ipak u tome da se (2) i (3) ne drže odvojenima, te se tako propušta u potpunosti priznati (2).

37

Sporno je to da je druga pogreška nastala iz silnog prepravljanja prve, no to je zasebna priča.

38

Dispozicionalni niz koji se odnosi na Louisovo M-iskustvo identičan je Lucynu, u smislu da ako su Louis i Lucy razmijenili sva svoja druga svojstva, onda bi Louis činio upravo ono što i Lucy, s obzirom na njegov dispozicionalni niz koji se odnosi na M-iskustvo (slučaj bi se mogao iznijeti jednostavnije s Lucy i njezinim duplikatom). Dispozicije razumijevam na prirodan »internalistički« način, prema kojem pojedinac dijeli sve dispozicije nečijeg ponašanja s njegovim »blizancima« (Instant, Vat, itd.).

Imamo zatim vrlo jasan kauzalni faktor koji stvara problem blizak i drugim kauzalnim teorijama, poput teorije percepcije. Činjenica je, naime, da se Lucyna misao tiče *Mandy*. Ona se ne tiče, primjerice, neuronskih slučajeva koji izravno uzročno prethode i pospješuju (neuronske slučajeve koji su) misao. Ona se isto tako ne tiče svjetlosnih valova i električne aktivnosti vidnog živca, koji su kauzalno uključeni u Lucynu spoznaju o *M*, tako što je gleda ili čita o njoj. Njezina se misao posve *nedvosmisleno* tiče *M* prije negoli bilo koje druge od tih stvari. Ovo nije tek svojevrsna prirodna *interpretacija* situacije ili neka vrsta pretpostavke »intencionalnog stajališta«. Ovo je neuklonjiva objektivna činjenica, ma kako neugodna bila (možete je provjeriti razmišljajući o odsutnom prijatelju).

Što Lucynu misao čini nedvosmislenom kad je riječ o *M* i samo *M*? Kako mi znamo – kako to zna intencionalnost? – gdje stati? Pitanje, što opravdava naše fotografiranje i zvučne zapise, možemo usporediti kao da se odnose samo na stvari što se nalaze na nekoj stepenici u njihovu uzrokovanju. Činjenica da je ovo ono na što se oni odnose neovisno o tome na što mi ljudi držimo da se oni odnose, je li to neoboriva objektivna činjenica, ili, nalazimo li takve objektivne činjenice samo u slučajevima poput Lucyna?

Problem toga kako se i gdje zaustaviti, kao što sam već primjetio, rutinski je problem u teorijama koje imaju kauzalnu komponentu. On zacijelo ne stvara teškoću koja je osobitost ovoga prikaza intencionalnosti. Naprotiv, upravo ukidanje problema opravdava insistiranje u ovom prikazu na nužnosti iskustva. Nama je, naime, potreban prikaz toga kako, s obzirom na sve njezine uzroke, Lucynoj misli polazi za rukom da se odnosi samo i jedino na *M*.³⁹ Tu pak dolazimo do biti stvari: upravo nam EQ⁴⁰ karakter njezina iskustva, te posebice njezino kognitivno iskustvo, dopušta stati na nekoj specifičnoj točki dok napredujemo preko lanca uzroka – *onako kao što to ne može ništa drugo*. Kako ono to može učiniti? Budući da EQ karakter njezina iskustva uključuje njezin osjećaj i shvaćanje o tome na koju se pojedinačnu stvar – *M* – njezino iskustvo odnosi; ono uključuje to da ona drži kako se njezino iskustvo odnosi na neku pojedinačnu stvar. Upravo to držanje, *koje je dio EQ karaktera ili sadržaj njezina iskustva*, te posebice kognitivno iskustveni karakter ili sadržaj njezina iskustva, dovodi do pitanja, s obzirom na njezin kauzalni kontekst, na koje se od kauzalnih antecedensa njezine misli ta ista misao odnosi – *onako kao što to ne može ništa drugo*. Njezino je iskustvo stvarna, konkretna, prirodna, iskustvena pojava, ako i nije otvoreno javnom ispitivanju, a njezin EQ karakter, kognitivni ili drukčiji, također je konkretan iskustveni fenomen, premda niti on nije otvoren javnom ispitivanju.⁴¹

Promotrimo jednostavan opažajni slučaj. Ispred tebe nalazi se čaša. Ti razmišljaš o njoj i samo o njoj. Kako to možeš činiti? Što proizvodi slučaj da misliš o čaši radije nego o neuronskoj aktivnosti koja neposredno prethodi tvojoj misli, ili načinu na koji se podražava tvoja mrežnica, ili o valovima svjetlosti što se odbijaju od čaše metar daleko od tebe? U igri su samo dva kandidata. To je ili [1] EQ karakter, te posebice kognitivni EQ sadržaj tvoga sadašnjeg iskustva – činjenica da tvoje iskustvo uključuje to da ga smatraš iskustvom stanovite stvari (zapazimo kako čovjek ne mora pretpostavljati nikakvu vrstu iskustva višega reda kako bi obrazložio ovo »smatranje«; dotično smatranje gradi se naprosto prema karakteru iskustva). Ili je to [2] tvoja sadašnja općenita dispozicija u ponašanju, plus bilo što drugo o tebi što bi netko želio citirati sve dotle dok to isključuje [1], a mnogi sudionici u raspravi poriču da upravo to postoji.

Ipak je glupo misliti da iskustvo može postaviti ovo pitanje. Ono uopće nije kandidat. Ono se činilo kandidatom (kad smo se uoće suočili s pitanjem) samo zato što su mnogi, ili posve poricali postojanje EQ karaktera, ili su ga dopuštali, ali su poricali da je ono ikako relevantno za pitanje intencionalnosti. Pogledajmo beziskustveni robot fiksiran na piramidu. Može nam biti posve prirodno kazati da se neka od stanja u kojima se on nalazi kad je u interakciji s grimiznom piramidom – nazvat ću ih P-stanjima, pod čim razumijevamo kako se ona identificiraju pomoću svoga intrinzičnog ili ne-relacijskoga karaktera – odnose na piramide s obzirom na to kako se on ponaša (dohvaća piramidu i ispušta je u kutiju). Ovo ponašanje, međutim, ne pokazuje uistinu da se njegova P-stanja odnose na piramidu u bilo kojem smislu u kojem se jednako ne odnose na najbliže inpute u njegov kontrolni sustav, ili na ono što uzročno prethodi tim inputima za 50 ms, itd. Možemo trenirati robot u virtualnom okružju na elektroničkom simulatoru sve dok se ne obogati P-stanjima kao i mnogim drugim sličnim stanjima (R-stanjima za crvene kugle, da ih izbjegne, B-stanjima za plave kocke, da ih ignorira), a onda prenijeti ga u egzaktno djelujući realan okoliš u kojem se nalaze grimizne piramide, crvene kugle i plave kocke. (Alternativa je u tome da konfiguracija njegova softvera bude proizvod kozmičkoga slučaja.) Njegova P-stanja ne odnose se na stvarne piramide prije nego što ga prenesemo, a taj prijenos, usađivanje u stvarni svijet, ne može učiniti da bude istina kako se njegova P-stanja sada odnose na piramidu u bilo kojem smislu u kojem se jednako ne odnose na najbliže inpute u njegov kontrolni sustav, itd. Isto je tako nemoguć bilo kakav smisao u kojem je on u krivu oko toga na što se odnose njegova stanja.

Vi morate izabrati, kao što sam već primijetio. Bilo da je iskustvo bitno za intencionalnost, ili je Dennett skroz u pravu te uistinu ne postoji nijedna stvar poput intencionalnosti: ne postoje nikakve stvarne činjenice glede intencionalnosti i sve što joj pripisujemo stvar je tek teoretske konvencije. Ne postoji nijedan održivi srednji razlog. (To neće pomoći da uključimo lingvističko ponašanje ili pozivanje na činjenice glede javne prirode jezika.)

To nas vraća na drugi problem ekscesa, taj da ako postoji UNA, tada sve što je posjeduje, ima je u vrlo velikoj mjeri (prvi je problem taj da ako išta posjeduje UNA, tada ju ima sve ili skoro sve). Usporedimo što se događa kad nas – nakon što dođemo u realni svijet – priključe bez našega znanja na savršeni simulator. Mi smo tada u krivu, poptuno u krivu, glede toga na što se odnose naše misli i iskustva. Možemo stvari shvatiti potpuno krivo zato što postoje tvrde i konkretne činjenice realnog svijeta koje u cijelosti nemaju veze s ponašanjem, a za koje držimo da se naša iskustva odnose na njih. I to što držimo isto je konkretni fenomen realnog svijeta – EQ fenomen. Taj naš stav jest crta kognitivnog EQ karaktera našega iskustva, te nam on, i samo on, može omogućiti da krivo shvaćamo stvari. Samo to što smatramo može nam prenijeti dostatnu određenost intencionalnosti, određenost dostatnu da se osmisli pogreška. Bića bez iskustva ne shvaćaju i ne mogu shvatiti stvari krivo, pa tako – ako se njihova stanja odnose na bilo što

39

Ima puno prostora za filozofsku razboritost glede načina na kojim je Lucyna misao neodređena; ostaje činjenica da se njezina misao odnosi na *M*.

40

»EQ« je, strogo govoreći, zalihostan svaki put kad određuje »karakter«.

41

Mnogi su počeli pogrešno misliti da »iskustveno« znači »otvoreno javnom uvidu«.

– ona se onda odnose bez razlike na sve njihove uzroke. Kada dospije do zaokupljenosti i intencionalnosti, svijest šiba dupe.⁴²

Postoje i neke komplikacije. Ako Lucy promatra stijenu za koju u magli smatra da je los, te da zaista jest *M*, onda to smatranje-da-je-nešto-los, koje ujedno znači smatranje-da-je-nešto-*M*, i koje je, kao smatranje, u cijelosti stvar kognitivnog EQ sadržaja, zacijelo neće postaviti pitanje o tome na koji se od lokalnih kauzalnih antecedenata njezina iskustva odnosi (tj. na stijenu). Ona srećom ipak drži također da je ta stvar (za koju misli da je los, i da je *M*) fizički predmet tamo u magli, a to je smatranje također dio sadržaja njezina iskustva, i ono nam dopušta da se zaustavimo na pojedinome mjestu dok silazimo niz lanac ili čunj uzroka. Isto se događa i ako je dotična stvar kolutić dima u magli. Ako je, s druge strane, uzrok njezine misli umna poremećenost, onda se on ne odnosi na umnu poremećenost, nego ipak na losa, kao i na *M*. I tako dalje.⁴³

Opažanje pruža najživlje slučajeve, ali je bit općenita. Nije riječ samo o tome da EQ sadržaj moga iskustva dopušta da se zaustavim (čineći ga slučajem kod kojega se zaustavljam) kod pravog predmeta dok imam opažajno iskustvo o njemu. To isto vrijedi i u slučaju mojih misli o odsutnim predmetima, te u slučaju pojmova što ih koristim u mišljenju – uzimajući uvijek u obzir da se nalazim u nekom kauzalnom kontekstu, da sam zapravo više ili manje u stvarnom svijetu kao što to za sebe i pretpostavljam. Pretpostavimo da mislim o losu, ili o nekom pojedinom losu. EQ karakter moje misli, dok upotrebljavam pojam ili misaoni element LOS u kauzalnom kontekstu u kojem se nalazim, čini predmet moje misli određenim tako da nikad ne može postojati nikakva prikazba u bilo kojem ne-iskustvenom biću (premda EQ, karakter moje misli ne može to sve učiniti po svojoj volji, kauzalni je kontekst bitan). To ne znači reći da ga on određuje na neki magičan i apsolutan način.⁴⁴ Tvrdnja se sastoji baš u ovome: s obzirom na to da se više ili manje nalazimo u stvarnom svijetu, kao što to za sebe i pretpostavljamo, intencionalnost Lucyna ukupnog iskustvenog stanja dostatno je fiksirana (dostatno »onedvosmislena«, moglo bi se reći) zahvaljujući činjenici da ona to stanje smatra iskustvom *M*, losa, te je prikladno uzročno povezano s *M*.⁴⁵

Što je međutim ovo »smatranje« zapravo, naime, reći ćete, dio sadržaja njezina iskustva?

Ona je sveprožimajuća crta našega iskustva; vaše je sadašnje iskustvo natopljeno njome. To je jasno kao dan, ali nejasno filozofima koji imaju tako zbrkan pojam o mentalnom sadržaju.⁴⁶ Radi se jednostavno o kognitivnom EQ sadržaju, nečemu što je u cijelosti zajedničko Lucy i Louisu, sve dok je riječ o njihovu *M*-iskustvu, premda Lucy misli o *M*, a Louis ne.⁴⁷ Sve što netko treba napraviti da bi doznao što je ona, jest misliti o tome što je zajedničko Lucy i Louisu, u dotičnom slučaju (ili Lucy i njezinu iskustvenom duplikatu, za kojega možemo sad pretpostaviti da uopće nije kauzalno povezan s losom).

Netko bi mogao reći da je upravo kognitivni sadržaj, intencionalni sadržaj, dio kognitivno-iskustvenog sadržaja misli, koji intencionalnost fiksira u povezanosti s kauzalnim faktorom. On fiksira ono na što se misao odnosi u svojem kauzalnom kontekstu. To je bitno. Ništa drugo neće to uraditi. Svaka druga atribucija intencionalnosti jest dogovorna fikcija, »intencionalno stajalište«, dolje-s-metafizikom, biheviorističkom-ili-nebiheviorističkom, i ne-zanima-me-koji anti-realizam glede mentalnih stanja. Kada robot ili zombi izađe iz simulatora i uđe u stvarni svijet, on, ponovimo to, ništa ne shvaća

krivo. Ne čini to ni UNA, za koju smo ustvrdili kako se o njoj može reći da se iznenadno počinje odnositi na stvarne, prostorno-vremenski udaljene stvari u bilo kojem smislu u kojem se jednako ne odnosi na najbliže inpute. Slično se događa i kad ih opet priključimo na simulator. Naprotiv, kada ih vi i ja prenosimo između stvarnog svijeta i simulatora, mijenjaju se sve vrste stvari. Mi smo u krivu što se tiče naše situacije, primjerice, zato što je naša intencionalnost učinkovito određena.

No, kako iskustvo ikad može pružiti određenost?

Ono to jednostavno može. Kognitivno iskustvo u kauzalnom kontekstu može učiniti baš to. Takva je njegova moć. Misao je važna stvar. Cijela filozofska teškoća, za neke, jest jednostavno u tome da se prihvati ova činjenica – da uvidimo kako apsolutno ne postoji ništa sumnjivo, upitno ili anti-naturalističko oko nje. Potrebno je malo privikavanja na nju ako je čovjek bio filozofski odgojen na određen način.

No, mora se pretpostaviti da »kognitivni sadržaj«, ako postoji takva stvar (ne znam zaista što mislite pod tim), jest ne-iskustven u mnogim ako ne i u većini slučajeva; da je on ne što implicitno, dio pozadine iz koje misao proizlazi, a ne nešto normalno prisutno na svaki način u (EQ) sadržaju svjesnog iskustva.

42

Silan ugled tradicije zahtijeva da nešto bude pogrešno u svezi s ovim gledištem. Tradicija ga smatra nezadovoljavajućim djelomice zato što ne može ništa učiniti s njim, teoretski, što me navodi da citiram sebe: »Neki su možda još zabrinuti zbog neshvatljivosti iskustva razumijevanja (sc. kognitivnog EQ sadržaja). Oni su možda spremni dopustiti da postoji nešto što opravdano možemo nazvati 'iskustvom razumijevanja', ali će ih pogoditi činjenica da se s tom idejom zaista više ne može ništa teoretski učiniti. Oni možda osjećaju da biti kadar učiniti nešto s idejom, teoretski, jest nužan dio njena genuinog razumijevanja u filozofskom smislu. Oni čak možda misle da biti kadar učiniti nešto s idejom, teoretski, jest nužan uvjet da je prihvatimo kao stvarnu ideju. Postoji zatim i druga pragmatična poteškoća glede postizanja zadovoljavajućeg shvaćanja pojma iskustva razumijevanja. Pretpostavimo da netko sluša kako se taj pojam izlaže i kako se o njemu raspravlja, pa zaključi da zaista postoji nešto što s pravom možemo nazvati 'iskustvom razumijevanja'. Čovjek ipak može ostati u nesigurnosti glede toga da li zaista itko poznaje što taj pojam označava. To sad može biti zato što je netko vrlo blizak s onim o čemu pokušava misliti, tako da to izgleda poput gledanja slona iz daljine od tri inča. Ja ipak ne mislim da je ijedan od ovih problema ozbiljan. Čovjek ne mora učiniti ništa više teoretski s pojmom iskustva razumijevanja. Isto tako ne mora pokušati steći nemoguće objektivno stajalište o tom pojmu. Ono što filozofija od nekoga zahtijeva jest naprosto to da bi dotični trebao priznati stvarnost toga pojma i imati je na umu dok pokušava oblikovati odgovarajući općenit pojam o naravi iskustva. Čovjek treba imati ta-

kav pojam kako bi postigao ravnotežu u filozofiji uma. Treba imati na umu da je iskustvo golem dio mentalne stvarnosti – čak i ako ta stvarnost nema ne-iskustvenih dijelova ili aspekata.« (Strawson, 1994: 11–12)

43

To su blaže komplikacije. Lucy može imati misao uzrokovanu od X i koja je potpuno slična misli o tome kako bi X njoj izgledao, premda se ta misao uopće ne odnosi na X. Isto tako, ona može imati misao uzrokovanu od X i koja se odnosi na X, premda je ona zaista u krivu glede toga što se događalo uzročno. Ona može u tom slučaju znati što X jest, ili, opet, biti u krivu o tome što X jest. Te tako dalje.

44

Tvrdnja određenosti spojiva je s nejasnoćom u nekim dimenzijama. Vidi npr. Schiffer, 1987: pogl. 3.

45

Mislim da netko može biti vrlo u krivu glede toga o čemu misli, čak ako je dotičnik mozak rođen i uzgojen u bačvi (takva je moć kognitivnog EQ sadržaja).

46

O ovome raspravljam u Strawson, 2005.

47

Možda je kognitivni EQ sadržaj ono što dobijete kad Kaplanov pojam karaktera protumačite na izričito iskustven način. Ne znam.

Ja upotrebljavam taj termin tako da označuje nešto iskustveno – nazvat ću ga »svjesnim kognitivnim sadržajem«, ako vam se tako više sviđa.⁴⁸ Izraz »kognitivni sadržaj« može se upotrijebiti tako da dopušta da taj sadržaj bude ne-iskustven; o njemu se također može misliti kao o nečemu što je u cijelosti skriveno, kad čovjek, primjerice, misli kako on ni u jednom smislu nije dio EQ sadržaja nečije misli. Trebat će ipak prvo zadobiti realističko gledište o tome koliko ono može biti dio EQ sadržaja iskustva, a da ne bude u središtu pozornosti; to je, naime, u analitičkoj tradiciji vrlo potcijenjeno.⁴⁹ Pa čak i kad netko to učini, ja ću i dalje insistirati na tome da intencionalnost stupa na scenu samo onda kad je kognitivni sadržaj dio EQ sadržaja misli (naglašujući, opet, koliko on može biti dio EQ sadržaja iskustva, a da ne bude u središtu pozornosti); slijedi tako da, što god da ne-iskustveni kognitivni sadržaj jest, on ne stvara intencionalnost. On isto tako ne stvara određenu zaokupljenost, zato što je podvrgnut svoj nekontrolabilnosti UNA. Naprotiv, kada iskustveni kognitivni sadržaj postoji, tada se sve promijeni.

– »Kada postoji iskustveni kognitivni sadržaj, sve se promijeni.« To je magično. Vi tvrdite jednostavno da iskustveni kognitivni sadržaj + kauzalni kontekst mogu konstituirati intencionalnost, no nikakav ne-iskustveni kognitivni sadržaj, pojmovna aktivnost ili bilo što drugo ne mogu to učiniti ni u kojem kontekstu. Vaša postavka jest da, kad postoji iskustvo, *pff!*, postoji i intencionalnost.

Ja govorim kako intencionalnost postoji samo onda kad postoji iskustvo, no mislim da shvaćam što vi mislite. Mislim da zamišljate slučaj u kojem je prisutno sve što možda može pridonijeti postojanju intencionalnosti, uključujući sve što je moguće na način iskustvenih uvjeta s obzirom na to da je svjesni kognitivni sadržaj (intencionalni sadržaj) odsutan. Mislim isto tako da vi kažete kako jednostavno dodavanje svjesnog kognitivnog sadržaja – tj. komadića iskustvenog što-je-sličnost, premda kognitivna što-je-sličnost – ne bi moglo napraviti razliku.

Ako je tako, ja se ne slažem. Ja pridržavam *pff!* postavku. To je pomalo kao kad gledamo jednu od onih slika pri čemu ne možete vidjeti što ta slika prikazuje, a onda to iznenada uvidite (da pružimo analogiju koja u cijelosti leži unutar iskustvenog kraljevstva). Pretpostavimo da se Louis suočava sa stvarnom scenom u svijetu, i vidi je – zahvaljujući nekoj privremenoj mentalnoj fugi – samo kao niz boja, a da je pritom nimalo ne smatra dijelom stvarnog svijeta, niti je uopće drži iskustvom bilo čega. Kažem da tu uopće nema nikakve intencionalnosti. Onda on dokuči što slika prikazuje, ugleda zgrade i trave. Takve »smeđo-studijske« fuge, u kojima intencionalnost prelazi u ništa, nisu tako neuobičajene u običnom životu i čovjek ih može vrlo lako ubrzati, fiksirajući nečiji pogled i dopuštajući mu da ode. Totalno intencionalno razdvajanje – zbog pogreške u kognitivnom EQ sadržaju ili kognitivnom sadržaju.⁵⁰

Što, međutim, za ljubav božju, kognitivni sadržaj *jest*? Ne možete predložiti da se intencionalnost analizira u granicama sadržaja, intencionalnog sadržaja, ako proglasimo da je taj sadržaj bitno iskustven, i to je to.

S obzirom na to kako je u ovoj raspravi pojam intencionalnosti bio izveden iz uma i iskustva, prijeći od pojma intencionalnosti na pojam sadržaja ne znači upustiti se u nešto poput pojmovnoga kruga; u beziskustvenom, naime, nema nikakvog sadržaja. Ako i ukoliko to znači kretati se u krugu, to pruža uvid, s obzirom na sadašnju raspravu u analitičkoj filozofiji, te može-

mo vidjeti kako je tomu tako. To udomačuje pojam intencionalnosti, a to je veliki korak naprijed, da uvidimo – kako je taj pojam udomačen.

To je ipak magično. Kako kakvoća iskustva može odrediti stvari, barem onoliko koliko vi kažete da može? Kako ono može biti imalo određenije od ponašanja, na kraju, dok određuje intencionalnost? Vi u biti snivate.

»Određen« i srodne riječi jesu zakučaste jer imaju u sebi ugrađenu metafizičko/epistemološku dvosmislenost. Ne mogu odgovoriti dok nisam siguran da riječ »određen« ne upotrebljavate u bilo kojem (meni nezanimljivom) epistemološkom i samo u metafizičkom smislu; te da ne mislite, kao toliki mnogi u proteklom stoljeću (a neki možda i sada), da stvar ne može biti metafizički određena sve dok ne može u načelu biti epistemološki određena za nas ljude.

– Nisam siguran da možete odvojiti metafiziku od ovakve epistemologije, no ja dopuštam da je to moguće.

Dobro, onda moj odgovor na vaše pitanje »Kako kakvoća iskustva može odrediti stvari« glasi: Ah, pa može. Evo kako to stoji. Mi upravo to radimo. To je moć potpuno prirodnog fenomena svjesne misli. Moj sadržaj (držanje) fiksira to da razmišljam o drvetu, a ne o najbližim inputima. Da je Bog mogao zagledati u moj um, on bi svakako bio mogao doznati o čemu mislim, s obzirom na to da je također poznavao – a kako i ne bi! – moje kauzalne okolnosti.⁵¹ On bi bio mogao saznati, s obzirom na EQ karakter moga iskustva, da sam razmišljao o drvetu, a ne o nekim kauzalnim događajima što se upleću: o svjetlosnim valovima, o električnoj aktivnosti vidnog živca, ili sličnome.

Možda je teško to vidjeti – stvarnost, moć svjesne misli – nakon skoro jednog stoljeća bihejviorističke i post-bihejviorističke (funkcionalističke, interpretacionističke, reprezentacionističke) gluposti.⁵² To možda izgleda kao puka tvrdnja ili pokušaj da nešto (nešto nemoguće) držimo slobodnim. Može se to činiti pukom neodgovornošću ili naivnim padom u beznadni stari način mišljenja.

To je povratak na stare načine mišljenja, ali nije pad i nije naivan. Mislim, ipak, da će to ostaviti osjećaj nezadovoljstva, djelomice zato što završava u

48

Mislim da mnogi ne uspijevaju procijeniti puki domašaj moći iskustva i njegov opseg, koliko toga ono zaista može sadržavati. Znam da neki možda misle kako u tome robujem kolosalnoj iluziji, pa bih preporučio čitanje odabranih Husserlovih pasusa (vidi također Strawson, 1994: 18–21, »Prikaz četiriju sekundama misli«).

49

Mislim da se nitko ne bi trebao usuditi izreći svoje mišljenje prije negoli pročita 9. pogl. *Načela psihologije* Williama Jamesa; ako je potrebno, to valja nadopuniti nekim iskustvenim istraživanjem iz prve ruke, tj. pozornim i bespredrasudnim razmišljanjem o nečijim vlastitim mentalnim događanjima, te spisima iz fenomenološke tradicije, pa i čitanjem Williamova brata Henryja Jamesa.

50

Manje uspješan pokušaj mogao bi dovesti do toga da Louis vlastito iskustvo doživljava kao iskustvo stvarnoga svijeta, ali ništa više. Intencionalni objekt toga iskustva tada bi bio fiksiran kao *svijet*, a najbliži osjetilni inputi (npr.) ne bi više bili jednako dobri kandidati.

51

Usp. Wittgenstein, 1953: 217.

52

C. D. Broad je 1925. zbrisao bihejviorizam na četiri stranice (str. 612–616). Zatim je pružio 9 stranica dodatne kritike, bojeći se da bi mogao »biti optužen da energiju troši na beznačajne stvari«, zato što je ta teorija »tako depasirano glupa tako da bi samo vrlo učen čovjek mogao pomisliti na nju«. – »Pod 'glupom' teorijom mislim na onu koja se može održati onda kad netko govori ili piše profesionalno, ali koju bi samo zatočenik luđačkog azila mogao pomisliti uvesti u svakodnevni život.« (Broad, 1925: 5)

nečemu primitivnom što se dalje ne može analizirati: pukom postojanju iskustvene modalnosti kognitivnog iskustva, pukom postojanju fenomena kognitivnog EQ sadržaja. Jedini način da tu učinimo napredak jest, po meni, da pustimo da se stvar razvija: da vidimo kako ovdje nema ničega što možemo pritisnuti, nikakvog legitimnog filozofskog zahtjeva koji još nismo susreli. Činjenica da kognitivno iskustvo postoji, baš kao što postoji vidno i slušno iskustvo, zapravo je činjenica koju susrećemo (ravno pred svojim pragom) u naturalističkom istraživanju. Ključno je vidjeti da ono za (evolucionarni) naturalizam ne postavlja problem veći od postojanja bilo koje vrste razvijene iskustvene modalnosti – poput gledanja ili slušanja. Ne postoji nikakav novi problem načela. U svijetu postoji kognitivni EQ sadržaj, intencionalni sadržaj, kognitivno-iskustveni intencionalni sadržaj, upravo kao što postoji i bol.⁵³

Jasno je, prema gledištu što sam ga ovdje izložio, da dispozicijska stanja (dispozicije uvjerenja, primjerice) ne mogu biti intencionalna stanja, a to će mnoge zabrinuti. Terminološke navike moćne su kao i bilo koje druge navike u ljudskom životu, te je način govorenja koji dopušta da dispozicijska stanja mogu biti sadržajem ispunjena intencionalna stanja duboko ukorijenjen u idiomu analitičke filozofije. Dispozicijska stanja smatrala su se zaista paradigmatiskim slučajevima intencionalnih fenomena. To je nadasve čudno. Elementarna je stvar, naime, da *dispozicija* – npr. dispozicija da odgovorimo da namjeravamo li odgovoriti istinu na upit je li trava zelena – nije takva stvar koja možda može biti ispunjena sadržajem onako kako to treba biti ako hoće biti intencionalna stvar čak i ako je možemo identificirati kao pojedinačnu dispoziciju, moguća samo upućivanjem na tvrdnju (sadržaj) *trava je zelena*, koja je po sebi (apstraktan) intencionalni entitet. Misлити da je dispozicija, metafizički, vrsta entiteta koji u sebi može biti ispunjen sadržajem, te tako intencionalan, pomalo je slično mišljenju kako je dispozicija predmeta da uzrokuje iskustvo-crvenila u ljudima u određenim okolnostima po sebi nešto crveno, prema običnom naivnom razumijevanju pojma »crven«;⁵⁴ ili, ako predmet posjeduje slabu dispoziciju, onda on već u nekom smislu sadrži ili uključuje zbiljski prekid. (Mislim da se nitko neće htjeti okrenuti prema ne-iskustvenom, neuronskom kategoričkom temelju dispozicije uvjerenja kako bi pružio istinsku, intrinzično mentalno sadržajem ispunjenu postavku *trava je zelena*.)⁵⁵

Ima mnogo više pitanja uz koje moramo prionuti. Postoje pitanja o minimalnom slučaju intencionalnosti. Ako pretpostavimo da bebe nemaju intencionalnosti dok su djeca, trebamo li obrazložiti kako se intencionalnost javlja? Ako smatramo (kao što ja smatram) da mačke posjeduju intencionalnost, moramo nešto o tome reći; zatim, upravo kao što se ne možemo nadati da ćemo sva svjesna stvorenja sortirati u ona koja definitivno imaju pojmove (štogod pojmovi točno bili) i ona koja ih definitivno nemaju, isto će tako atribucije intencionalnosti biti ponekad nepopravljivo nesigurne. Pitanja o urođenosti pojma predmeta, onako kao što su ih glasovito obradili Spelke, Leslie i drugi, ostat će relevantna i nesumnjivo će se povezati s pitanjima o urođenosti samog intencionalnog sadržaja. Pojavit će se pitanja o intencionalnosti periferne svijesti, itd.

Zasad, neka ovo bude dosta.

S engleskoga preveo
Šimun Selak

Literatura:

- Bickhard, Mark H. (2003), »Process and Emergence: Normative Function and Representation«, u: Johanna Seibt (ur.), *Process Theories: Crossdisciplinary Studies in Dynamic Categories*, Dordrecht: Kluwer Academic.
- Broad, C. D. (1925), *The Mind and Its Place in Nature*, London: Kegan Paul.
- Chalmers, David J. & Clark, Andy (1998), »The Extended Mind«, *Analysis* 58: 7–19.
- Clark, Andy (2001), *Mindware – An Introduction to the Philosophy of Cognitive Science*, Oxford: Oxford University Press.
- Davies, Paul (2001), »Liquid space«, *New Scientist*, 3. studeni 2001.
- Dennett, Daniel (1971), »Intentional Systems«, *Journal of Philosophy* 68: 87–106.
- Dennett, Daniel (1981), »True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works«, u: A. F. Heath (ur.), *Scientific Explanation*, Oxford: Oxford University Press.
- Dennett, Daniel (1991), »Real Patterns«, *Journal of Philosophy* 88: 27–51.
- Dennett, Daniel (2001), »Are We Explaining Consciousness Yet?«, *Cognition* 79: 221–237.
- Dretske, Fred (1985), »Misrepresentation«, u: Radu J. Bogdan (ur.), *Belief: Form, Content, Function*, Oxford: Oxford University Press.
- Dretske, Fred (1998), *Explaining Behaviour*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Dretske, Fred (1995), *Naturalizing the Mind*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Hume, David (1748/1975), *Enquiries concerning Human Understanding and concerning the Principles of Morals*, uredio L. A. Selby-Bigge, Oxford: Clarendon Press.
- Kant, Immanuel (1781–7/1933), *Critique of Pure Reason*, preveo N. Kemp Smith, London: Macmillan.
- Loar, Brian (2003), »Phenomenal Intentionality as the Basis of Mental Content«, u: Martin Hahn & Bjorn Ramberg (ur.), *Reflections and Replies: Essays on the Philosophy of Tyler Burge*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Mackie, John Leslie (1974), *The Cement of the Universe*, Oxford: Clarendon Press.
- Nagarjuna (oko 150/1995), *The Fundamental Wisdom of the Middle Way*, prijevod i komentar Jay Garfield, Albany, NY: SUNY Press.
- Nagel, Thomas (1986), *The View From Nowhere*, New York: Oxford University Press.

53

»Mi smo bliski s osjetilnim modalitetima, no to izgleda kao da ove treba supsumirati pod općenitiju kategoriju iskustvenih modaliteta. Svaki osjetilni modalitet jest iskustveni modalitet, a misaono iskustvo (kognitivno iskustvo) jest iskustveni modalitet koji treba ubrojiti među druge iskustvene modalitete. Zasad nemamo nikakvo objašnjenje toga kako sustavi oka i mozga dovode do fenomenologije iskustva boja na poseban način kao što to čine... Isto tako, nemamo nikakvo objašnjenje toga kako sustavi mozga koji utemeljuju ili ostvaruju misao dovode do, ili uključuju, svjesnog misaonog iskustva onako kao što to čine. Ostaje činjenica da su naši kognitivni životi, kao takvi, iskustveno bogati. To možda nikad nije očiglednije nego kad čovjek leži u mraku i razmišlja o stvarima jednom za drugom, ne mogavši zaspati.« (Strawson, 1994: 196) Ignorantski bih se kladio da je kognitivno iskustvo barem dijelom smješteno u ranim, osjetilnim područjima mozga.

54

Predmet može uzrokovati iskustvo crvenila kod ljudi zato što je crven, te isto tako može biti sklon tome da uzrokuje iskustvo crvenila kod ljudi zato što je crven, no sklonost predmeta da uzrokuje iskustvo crvenila kod ljudi nije crvena.

55

Ima važnih i poučnih razlika između dispozicija uvjerenja i, primjerice, dispozicija krhkosti; o tome dalje raspravljam u srodnom članku (Strawson, 2005). Na prvi pogled atraktivan, slučaj se može primijeniti i na živu, pojavnu, *ne*-iskustvenu intencionalnost (mnogi smatraju taj slučaj izuzetno privlačnim kad se pretpostavi da se *ne*-iskustvena intencionalnost javlja u iskustvenim bićima), i volio bih da mogu to dopustiti, no to nas stavlja u svakovrsne probleme, a Dennett na kraju tvrdi da nas privodi i vlastitoj duši.

- Papineau, David (1987), *Reality and Representation*, Oxford: Blackwell.
- Pettit, Philip & McDowell, John (1986), »Introduction«, u: Philip Pettit & John McDowell (ur.), *Subject, Thought, and Context*, Oxford: Oxford University Press.
- Pitt, David (2004), »The Phenomenology of Cognition, or What is it like to think that p ?«, *Philosophy and Phenomenological Research*.
- Russell, Bertrand (1927a/1992a), *The Analysis of Matter*, London: Routledge.
- Russell, Bertrand (1956/1995), »Mind and Matter«, u: Bertrand Russell, *Portraits from Memory*, Nottingham: Spokesman.
- Schiffer, Stephen (1987), *Remnants of Meaning*, Cambridge, MA: Bradford/MIT Press.
- Searle, John (1992), *The Rediscovery of the Mind*, Cambridge, MA: Bradford/MIT Press.
- Siewert, Charles (1998), *The Significance of Consciousness*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Siewert, Charles (2002), »Consciousness and Intentionality«, u: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Smolin, Lee (1997), *The Life of the Cosmos*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Spelke, Elizabeth (1990), »Principles of Object Perception«, *Cognitive Science* 14.
- Spelke, Elizabeth & Hermer, Linda (1996), »Early cognitive development: Objects and space«, u: Rochel Gelman, Terry Kit-Fong Au et al. (ur.), *Perceptual and Cognitive Development*, San Diego: Academic Press.
- Steward, Helen (1997), *The Ontology of Mind*, Oxford: Clarendon Press.
- Strawson, Galen (1986), *Freedom and Belief*, Oxford: Clarendon Press.
- Strawson, Galen (1994), *Mental Reality*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Strawson, Galen (2003), »Real materialism«, u: Louise M. Antony & Norbert Hornstein (ur.), *Chomsky and His Critics*, Oxford: Blackwell.
- Strawson, Galen (2004), »Real intentionality«, *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 3: 287–313.
- Strawson, Galen (2005), »Intentionality, terminology and experience«, u: David Woodruff Smith & Amie L. Thomasson (ur.), *Phenomenology and Philosophy of Mind*, Oxford – New York: Oxford University Press.
- Strawson, Galen, »Why physicalism entails panpsychism« (pred objavlivanjem).
- Tye, Michael (1995), *Ten Problems of Consciousness*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1953), *Philosophical Investigations*, prevela G. E. M. Anscombe, Oxford: Blackwell.

Galen Strawson

Real Intentionality 2

Why Intentionality Entails Consciousness?

Intentionality is an essentially mental, essentially occurrent, and essentially experiential (conscious) phenomenon. Any attempt to characterize intentionality that detaches it from conscious experience faces two insuperable problems. First, it is obliged to concede that almost everything (if not everything) has intentionality – all the way down to subatomic particles. Second, it has the consequence that everything that has intentionality has far too much of it – perhaps an infinite amount. The key to a satisfactory and truly naturalistic theory of intentionality is (1) a realistic conception of naturalism and (2) a properly developed understanding of the phenomenon of cognitive experience.

Key words

intentionality, consciousness, physicalism, naturalism, *cognitive experience*